

Dr Ante Petričić, Tehnološki fakultet, Zagreb

Inž. Dragutin Štefek, Jugoslavenska poljoprivredna banka, Zagreb

NEKI PROBLEMI MLJEKARSTVA U KOTARU BJELOVAR

1) UVOD

Kotar Bjelovar spada među najjače stočarske kotare Hrvatske. Iako je u ovom kotaru mljekarstvo dosta razvijeno, a znatan broj poljoprivrednih proizvođača navikao na prodaju mlijeka, ipak posljednjih godina ono ne ide ukorak s napretkom poljoprivrede. Imajući u vidu takvo stanje, NO kotara je tražio da se razmotri problematika mljekarstva u kotaru Bjelovar i daju neke smjernice za njegov daljnji, uspješniji razvitak. Ovaj članak je izvod iz opširnije studije o problematici mljekarstva u kotaru Bjelovar, koja je izrađena na zahtjev NO kotara.

Glavni problemi mljekarstva u ovom kotaru mogu se sažeti u ovih nekoliko tačaka:

— Putem mljekara otkupljuje se oko 44 do 72% od proizvedenih viškova mlijeka. Za posljednjih 5 godina ostvareno je povećanje za svega 1%.

— Mljekare ne djeluju sistematski na razvoj sirovinske baze svoga područja. Svaka od njih nastoji da zahvati područje s većim viškovima mlijeka, dok istodobno znatan broj naselja nije obuhvaćen otkupnom mrežom.

— Najbolje opremljena mljekara na području kotara, »Mljekarska industrija, Bjelovar« koristi svoj kapacitet ispod 50%.

— Zadruga, kojima mljekare plaćaju oko 1,50 d po 1 litri otkupljenog mlijeka ne zalažu se dovoljno za unapređenje mljekarstva.

— Kvaliteta proizvoda znatno je bolja kod velikih mljekara, tako da male mljekare nemaju mnogo perspektiva za razvoj.

— Kod mnogih proizvođača vlada mišljenje, da se mnogo više isplati kod kuće prerađivati mlijeko i nusproizvodima hraniti stoku, negoli punomasno mlijeko prodavati mljekarama, uz cijenu od oko 25 d po litri, sa 3,6% masti (1960 god).

Radi takvog stanja mljekare na ovom području vrlo malo akumuliraju i zaoštaju u modernizaciji mljekarske opreme.

2) STOČNI FOND I PROIZVODNJA MLJEKA

Prema podacima popisa stoke bilo je u kotaru Bjelovar 1955. godine 29.592 krave i steone junice. Pet godina kasnije, (1960) taj broj se povećao na 31.013.

Razmatrajući stočni fond po sektorima vlasništva, vidi se da najveći dio stoke pripada privatnom, dok vrlo mali dio socijalističkom sektoru, kako se vidi iz ove tabele:

Sektor vlasništva	Godina	
	1955.	1960.
Socijalistički	0,4	3,3
Privatni	99,6	96,7

Broj goveda na socijalističkom sektoru je povećan za posljednjih pet godina za više od osam puta, međutim, obzirom na mali procenat od ukupnog broja goveda, ovo povećanje nema još za sada znatniji utjecaj na ukupnu proizvodnju mlijeka u kotaru.

U svrhu dobivanja podataka o ukupnoj proizvodnji mlijeka, uzeli smo kao bazu za izračunavanje proizvodnju mlijeka u 1955. godini kod privatnika sa 1200 l, a na socijalističkom sektoru sa 2500 litara po kravi godišnje. U 1960. godini ocijenjena je proizvodnja po kravi kod privatnika sa 1500, a na socijalističkom sektoru sa 3000 litara godišnje. Na osnovu ovih podataka mogli smo izračunati proizvodnju, tržišni višak i količine mlijeka za otkup u kotaru Bjelovar, 1955. i 1960. godine.

Proizvodnja tržišni višak i količine mlijeka za otkup u kotaru Bjelovar 1955. i 1960. godine:

Godina	Proizvodnja		ukupno t	Broj polj. stan.	Potrebe polj. stan.	Ostaje višak t		Za otkup t		Ukupno t (dnev.)	
	soc.	priv.				soc.	priv.	soc. (80%)	priv. (70%)		
											1955
1960	3000	45019	48019	78200	15640	3000	29379	2400	20565	22965	(62,5)

Iz ovih se podataka vidi, da je količina mlijeka, koja stoji na raspolaganju za otkup, povećana od 14.002 t u 1955 na 22.965,6 t u 1960 godini. Na ovo povećanje raspoloživih količina mlijeka za otkup djelovao je, u prvom redu, porast proizvodnje mlijeka po grlu, zatim u manjoj mjeri porast brojnog stanja stoke. Očekuje se, da će slijedećih godina taj porast biti brži, jer je predviđena znatno veća proizvodnja mlijeka na socijalističkom sektoru.

3) OTKUP MLJEKA PREKO MLJEKARA

Ovo znatno povećanje proizvodnje mlijeka tokom posljednjih pet godina nije se proporcionalno odrazilo na otkup mlijeka preko mljekara. Organizirani otkup mlijeka nije u tom razdoblju skoro ništa povećan. Prema podacima samih mljekara kretale su se otkupljene količine ovako:

Godina:	Količina:	Indeks:
1956.	10.130 tona	100
1957.	10.846	107
1958.	11.182	110
1959.	7965	79
1960.	10.238	101

Suprotnost između znatno povećane proizvodnje mlijeka i stagniranja količina organiziranog otkupa mlijeka predstavlja najvažniji dio problematike mljekarstva kotara Bjelovar. Uzroci ove pojave su pretežno ekonomske naravi, a na nju su utjecali i organizacioni i tehnički uslovi ovisni o poslovanju privrednih organizacija koje vrše sakupljanje mlijeka na području ovog kotara.

Od ukupne vrijednosti otkupljenih poljoprivrednih proizvoda u kotaru (1958. godine) u visini od 1714 mil. dinara, vrijednost otkupljene stoke iznosi 1.093 (64%), mlijeka i mliječnih proizvoda 227 (13%), žitarica 146 (9%), peradi i jaja 58 (3%) ostalih poljoprivrednih proizvoda 190 (11%) milijuna dinara.

Kotar Bjelovar kao područje naprednog govedarstva trebao bi imati vrijednost otkupljenog mlijeka i mliječnih proizvoda zastupanu s najmanje 20% od vrijednosti otkupa poljoprivrednih proizvoda. U 1959. godini je vrijednost otkupa mlijeka i mliječnih proizvoda još smanjena — na oko 10%. Među razlozima smanjenja otkupa mlijeka jest i provođenje Uredbe o zabrani klanja teladi (1958.), zatim više otkupne cijene za tov baby-beef junadi i goveda za uzgoj, te mesnatih svinja.

Relativno povoljnije cijene za tovljenu junad i mesnate svinje dovele su do zaoštrenja pitanja »vraćanja sirutke« proizvođaču i uopće do veće kućne prerade mlijeka i upotrebe nusproizvoda prerade mlijeka za ishranu mlade stoke.

Ovaj interes seljaka za nusproizvode ima i realno ekonomsko opravdanje. Mnogi proizvođači smatraju, da se mlijeko znatno bolje unovčuje ako se za ishranu stoke upotrebe nusproizvodi prerade mlijeka, nego ako se punomasno mlijeko prodaje mljekari, često bez mogućnosti dobivanja nusproizvoda.

Boljem razumijevanju ovog pitanja pomoći će nam usporedni pregled cijena 1 kg probavljive bjelančevine u pojedinim krmivima:

Cijene probavljive bjelančevine u krmivima

Redni broj	Krmivo	Sastav krmiva		Cijena krmiva	Otpad. dio cijene za		Cijena za 1 kg probav. bjelančevine
		krmne jed.	probav. bjelanč. grama		ostala hraniva	probav. bjelančevine	
1.	Kukuruz	1,32	83	35	19,8	15,2	184
2.	Ječam	1,22	91	38	18,3	19,7	217
3.	Zob	1,00	75	33	15,0	18,0	240
4.	Posije	0,77	102	25	11,6	13,4	131
5.	Puno mlijeko	0,25	34	25	15,0	10,0	294
6.	Obrano mlijeko	0,14	39	10	2,1	7,9	203
7.	Sirutka	0,13	9	3	1,9	1,1	117
8.	Stepka	0,16	37	5	2,4	2,6	70
9.	Saćma suncokret	0,59	409	40	8,9	31,1	78
10.	Saćma soje	1,20	420	60	18,0	42,0	100
11.	Saćma bund. koštica	0,55	350	50	8,2	41,8	143
12.	Riblje brašno	0,95	445	120	25,0	95,0	214
13.	Mesno brašno	1,26	587	170	30,0	140,0	238
14.	Kvasac sušeni	1,10	391	150	26,5	123,5	316
15.	Kukuruzne klice	1,06	100	180	25,5	154,5	155

Ovdje su uspoređene cijene probavljivih bjelančevina za 3 grupe krmiva:

- zrnje žitarica i posije
- mlijeko i nusproizvodi prerade mlijeka
- visokobjelančevinasta krmiva saćma uljarica i životinjsko brašno

Seljačkom gospodarstvu od svih ovih krmiva ostaju na raspolaganju bjelančevine iz zrnja žitarica iz vlastite proizvodnje, te nešto iz kupovine na seljačkim tržištima. Cijene ovih krmiva na seljačkom tržištu kreću se od 30 do 40 dinara po kilogramu. Uz troškove prekrupljivanja, bjelančevine u ovim krmivima dolaze po kilogramu na 184—217 dinara. Posebno mjesto zauzima u ovoj grupi cijena bjelančevina u posijama koja iznosi 131 d za kg. Pregledom cijena bjelančevina u ostalim krmivima vidljivo je da je cijena bjelančevina u posijama jedna od najnižih. Jeftinije su samo bjelančevine iz mliječnih otpadaka i bjelančevine iz saćme uljarica.

Bjelančevine u sačmama uljarica su najjeftinije. One se kreću od 78 do 143 d, međutim radi vrlo male proizvodnje mogu se dobiti samo u krmnim smjesama. Radi prevoza i manipulacije kao i monopolnog položaja proizvođača krmnih smjesa, cijene bjelančevina u smjesama kreću se obično u visini cijene bjelančevine u zrnju žitarica, pa i više.

U takvoj situaciji u pogledu cijena pojedinih bjelančevinastih krmiva i mogućnosti nabave pojedinih krmiva **cijene bjelančevina u nusproizvodima mlijeka spadaju u razmjerno najpovoljnije**. Što više, seljačko gospodarstvo ovladava tehnikom ishrane mesnih svinja i brzim tovom baby-beef junadi, interes za bjelančasta krmiva se povećava. Za brzi tov mesnih svinja i teladi ne odgovara više dosadašnji način ishrane kod kojega nisu u dovoljnim količinama bile zastupljene bjelančevine. Seljak se većim dijelom opredijelio za upotrebu većih količina mlijeka i mliječnih proizvoda, jer ga na to upućuju prilike na tržištu.

Seljačka računica o vrijednosti nusproizvoda prerade mlijeka kao krmiva sastoji se u slijedećem:

I

100 litara mlijeka daje:

4 kg maslaca koji se može prodati po cijeni od 400—600 dinara za kg. Uz cijenu od dinara 500 po kg dobiva za maslac	d 2000
Obrano mlijeko u tom slučaju košta 90 litara \times 5,55 dinara	500
Ukupno	d 2500

U 90 litara obranog mlijeka ima 3,51 kg bjelančevina. Ako 1 kg bjelančevina uzmemo da vrijedi 200 d, onda je vrijednost ovog nusproizvoda $3,51 \times 200 = d 702 + 184 d$ za ostala hraniva, daje ukupno 886 dinara.

II

100 litara mlijeka daje:

4 kg maslaca \times 500	d 2000
12 kg mekog sira \times 100 dinara	d 1200
80 litara sirutke \times 1,1 dinara	d 100
Ukupno:	d 3300

U 80 litara sirutke ima 0,72 kg bjelančevina koje vrijede $0,72 \times 200 = d 144 + 152 d$ za ostala hranjiva daje 296 dinara.

Kod oba ova računa nije uzeta u obzir vrijednost vitamina i mineralnih tvari. Korisnost ovih tvari je nesumnjiva, pa bi kod kalkuliranja i ovih vrijednosti dobili još povoljniji rentabilitet upotrebe obranog mlijeka i sirutke kod ishrane stoke.

Primanje seljaka za 1 litru mlijeka sa 3,6% masti iznosilo je prosječno
u 1959. godini od 22 do 24 dinara
u 1960. godini od 22 do 25 dinara.

Prema tome, seljak je kod vlastite prerade, odnosno kod hranjenja stoke mlijekom i nusproizvodima postigao povoljniji ekonomski rezultat.

Proizvođači navode, da ih odbija od prodaje mlijeka i to, što mljekare uvijek ne vraćaju nusproizvode ili u suviše malim količinama. I same mljekare nekada ne vode dovoljno računa o vraćanju nusproizvoda (sirutke) proizvođačima, i o kvaliteti te sirutke, te dolazi i do obolijevanja stoke.

Obzirom na današnji odnos cijena konzumnog mlijeka i mliječnih proizvoda, te cijena mlijeka što ih postiže proizvođač kod stoke, bit će potrebno da mljekare posvete znatno veću pažnju nusproizvodima mljekare.

Ovaj se problem javlja u svim kotarevima, koji imaju znatnu proizvodnju mlijeka, i tu su sada neizbježni ustupci mljekara prema proizvođačima mlijeka.

4) PROBLEMI POSTOJEĆIH MLJEKARA

Otkupna područja

Na području kotara Bjelovar vrše otkup mlijeka slijedeće mljekare:

- 1) Mljekarska industrija Bjelovar
- 2) Zagrebačka mljekara, pogon Rovišće
- 3) Mljekarska industrija »Zdenka« Vel. Zdenci
- 4) P Z Hercegovac
- 5) P Z Ladislav
- 6) P Z Trnovitica

U socijalističkoj privredi otkupno područje mljekare treba da predstavlja područje sa kojeg se može otkupiti količina mlijeka koja odgovara korištenju punog kapaciteta mljekare. Budući da kod otkupa mlijeka na području kotara Bjelovar konkuriraju već tri grupe mljekara:

- 1) Konzumna: Zagrebačka mljekara
- 2) Dvije veće preradbene mljekare: M I Bjelovar i M I »Zdenka«
- 3) Tri manje preradbene mljekare: P Z Hercegovac, P Z Ladislav i P Z Trnovitica; to one ne mogu potpuno koristiti svoje kapacitete.

Kapaciteti mljekara i otkupnih stanica-pogona, koje djeluju na području ovog kotara iznose ukupno 45 tona mlijeka dnevno ili 16.420 tona godišnje. Kapaciteti su se do sada koristili sa 43,5% do 68%. U 1958. i 1959. godini otkupljeno je svega 57% od raspoloživih količina mlijeka za otkup. U 1959. godini ostalo je oko 9800 tona mlijeka koje nisu mljekare otkupile. Očigledno je da otkup mlijeka preko mljekara sporije raste nego što rastu tržišni viškovi. To je ponukalo NO kotara Bjelovar da ispita koje mjere treba poduzeti za ispravno usmjeravanje i ubrzavanje razvoja proizvodnje i otkupa mlijeka.

Konstatirano je, da ni jedna od navedenih mljekara nije uspjela od svojih konkurenata osvojiti šire otkupno područje, ni s povećanim vraćanjem sirutke, ni sa nabavkom posija, ni s višim otkupnim cijenama i to radi toga, što su se ovakve mjere provodile rijetko i nesistematski, da se postigne trenutni efekat. Međutim, tu je potrebna jedna dugoročna sistematska politika stvaranja specijaliziranih mliječnih gospodarstava kako na društvenom, tako i na privatnom sektoru. Neminovno je, da će današnji nesklad između cijena konzumnog mlijeka, mliječnih proizvoda i kvalitetnog svinjskog i junećeg mesa, vremenom nestati i da će najrentabilnija postati proizvodnja konzumnog mlijeka, gdje god za nju ima ekonomskih uvjeta. Za proizvodnju mlijeka ovog kotara u zimskim mjesecima još dugo će grad Zagreb biti zainteresiran. Sva ona količina mlijeka koja nije potrebna kao konzumno mlijeko treba da se preradi u većim preradbenim mljekarama na terenu.

EKONOMIČNOST DOSADAŠNJEG POSLOVANJA MLJEKARA

Ekonomiku poslovanja mljekara prikazat ćemo sa nekoliko najvažnijih podataka iz završnog računa mljekara za 1959. godinu.

Radi usporedbe uzeli smo, osim mljekara s područja kotara Bjelovar, još dvije preradbene mljekare s područja susjednih kotareva i to: Mljekarsku industriju »Zdenka« — Veliki Zdenci, kotar Daruvar i Mljekaru »Zora« — kotar Virovitica.

Osnovni podaci završnih računa za 1959. godinu

Naimenovanje	Mljek. ind. Bjelovar	Mljek. PZ Hercegovac	Mljek. PZ Ladišlav	Mljek. PZ Trnovitica	Mljek. »Zora« Virovitica	Mljek. ind. »Zdenki« V. Zdenci
1	2	3	4	5	6	7
Ukupan prihod	144470	31100	11139	7443	78141	333840
Troškovi poslovanja	127133	26862	12375	6446	67067	250602
Dohodak	17337	4237	—	997	11084	83238
Osobni dohoci	13439	2360	1724	488	8312	41396
Čista akumulacija	3898	1878	—	509	2762	41842
Broj zaposlenog osoblja	52	11	7	4	32	141
Količina otkup. mlijeka tona	3466	836	316	216	1911	5174

Od svih ovih podataka najinteresantniji pokazatelj je **čista akumulacija**. Ona predstavlja dohodak umanjen za lične dohotke, te odgovara ranijem pojmu **dobit**. Iz gore iznijetih podataka se vidi, da mljekare spadaju u poduzeća koja karakterizira niska akumulativnost: prosječno 3—6% od ukupnog prihoda. Izuzetak predstavlja Mljekarska industrija »Zdenka«, koja je u 1959. godini postigla izuzetno veliku akumulaciju od nešto preko 12% od ukupnog prihoda. Ova mljekara imala je u 1959. godini izuzetno povoljne mogućnosti da sireve drugih mljekara preradi u topljeni sir. Prema tome, veća akumulacija u ovom slučaju rezultira dijelom iz prerade poluproizvoda. Godine 1959. bila je dobra konjunktura za mliječne proizvode, tako da je većina mljekara završila poslovanje s pozitivnim finansijskim rezultatom, usprkos smanjenim količinama otkupljenog mlijeka.

»Mljekara »Zdenka« izraziti je primjer prednosti specijalizacije postojećih mljekara. Isto je tako Mljekarska industrija Bjelovar na najboljem putu da pojača kurs specijalizaciji i da se na tržištu afirmira s kvalitetnim maslacem.

Najbolje ćemo uočiti karakteristike ekonomičnosti pojedinih mljekara, ako uspoređujemo relativne brojeve. Vrijednosti podataka iz završnih računa obračunate na 1 litru otkupljenog mlijeka predstavljaju najvažnije pokazatelje, te ih ovdje iznosimo:

Čista akumulacija kreće se od 1,12 do 2,25 dinara po litri otkupljenog mlijeka.

Dohodak po litri otkupljenog mlijeka iznosi 5 dinara.

Troškovi poslovanja kreću se od 30,4 do 39,5 dinara po litri otkupljenog mlijeka. Ako od ovog iznosa odbijemo neto primanja proizvođača po litri isporučene mlijeka od 22—24 dinara onda dobijemo troškove dorade, odnosno prerade po 1 litri otkupljenog mlijeka koji kod naprijed navedenih mljekara u 1959. godini iznose od 10 do 14 dinara.

Kako ovdje iznijeti pokazatelji ekonomičnosti najvećim dijelom ovise o rasponu između otkupnih cijena mlijeka i prodajnih cijena proizvoda, to niže iznosimo usporedni pregled između cijena ukupnog prihoda po jednoj litri otkupljenog mlijeka i neto cijene koje mljekare plaćaju proizvođačima.

Cijene i dnevne količine otkupa mlijeka

Red. broj	Mljekarska organizacija	Cijene po 1 litri			Prosječne dnevne količine otkupljenog mlijeka	
		Prodajne u proiz.	Otkupna	Razlika	1959. g.	prosječno za 1960. g.
1.	Mljekarska ind. Bjelovar	41,93	24,00	17,93	9.500	10.620
2.	Mljekara PZ Hercegovac	37,10	22,00	15,10	2.300	1.840
3.	Mljekara PZ Ladislav	35,30	22,00	13,30	865	840
4.	Mljekara PZ Trnovitica	35,20	23,00	12,20	580	745
5.	Mljekara »Zora« Virovitica	40,00	24,00	16,00	5.400	5.420
6.	Mljekarska ind. »Zdenka« V. Zdenci	61,52	24,50	37,02	14.100	22.550

Prodajne cijene su obračunate dijeljenjem ukupnog prihoda s ukupnom godišnjom količinom otkupljenog mlijeka, a visina ovih cijena ovisi o širini asortimana i o stepenu prerade sirovine.

Otkupne cijene predstavljaju neto primanja proizvođača po 1 litri mlijeka sa 3,6% masti. Ove cijene kretale su se u 1959. godini od 22,00 do 24,50 dinara. Značajno je da mljekare koje imaju najniže otkupne cijene (Mljekara PZ Hercegovac i Mljekara PZ Ladislav) imaju u ovoj godini smanjen otkup. Nadalje ćemo iznijeti pokazatelje koji su u vezi sa zaposlenim osobljem:

Pokazatelj odnosa vrijednosti rada

(u 000 d)

Red. broj	Mljekarska organizacija	Ukupan prihod	Dohodak	Čista akumulacija	Osobni dohoci na 1 zaposlenu osobu	Otkup litara mlijeka na dan i zaposlenu osobu
1.	Mljekarska ind. Bjelovar	2779	333	75	258	221
2.	Mljekara PZ Hercegovac	2820	384	115	269	254
3.	Mljekara PZ Ladislav	2210	—	—	246	211
4.	Mljekara PZ Trnovitica	2480	332	87	245	151
5.	Mljekara »Zora« Virovitica	2440	346	86	260	199
6.	Mljekarska ind. »Zdenka«	2364	591	296	295	125

Od ovih podataka najznačajniji su pokazatelji proizvodnosti rada iznijeti u zadnjoj koloni. Oni iznose od 151—254 litre po jednoj zaposlenoj osobi. To je vrlo slaba produktivnost. Najviše neracionalno iskorištenog radnog vremena ima kod sakupljanja i prevoza.

Svi drugi pokazatelji ovisni su o produktivnosti rada. Osobni dohoci po jednoj osobi iznose od 246 do 295 hiljada dinara.

Čista akumulacija po jednoj zaposlenoj osobi iznosi od 75 do 115 hiljada dinara. Izuzetak čini neuobičajeno visoka čista akumulacija Mljekarske industrije »Zdenka«. Ukupan prihod po jednoj zaposlenoj osobi iznosi od d 2,364.000 do 2,820.000. Najveći ukupan prihod po zaposlenoj osobi ima Mljekara u Hercegovcu, zatim »Mljekarska industrija« Bjelovar. To znači da su ove dvije mljekare najbolje izvršile organizaciju radova, jer one imaju i najveću produktivnost rada tj. 254 odnosno 221 litru otkupljenog mlijeka na 1 radni dan i zaposlenu osobu.

Korištenje kapaciteta

Navedeni finansijski rezultati postignuti su kod korištenja kapaciteta sa svega 43%, jer su mljekare u 1959. godini sakupljale manje količine mlijeka, negoli ranijih godina. Mljekarska industrija Bjelovar radila je prosječno sa 33% sadašnjeg kapaciteta. Ova mljekara može preraditi 30.000 litara mlijeka za 8 sati. U 1959. godini postrojenje nije bilo dovoljno snabdjeveno vodom, tako da je navedeni kapacitet postignut u ovoj godini izgradnjom još jednog arteškog bunara.

Da bi pokazali koliko na rentabilitet mljekare utječe stepen korištenja kapaciteta, iznosimo za mljekarsku industriju Bjelovar usporedbu računa rentabiliteta kod korištenja kapaciteta sa:

9.500 litara mlijeka na dan
20.000 litara mlijeka na dan
30.000 litara mlijeka na dan

Struktura troškova kod različitog korištenja kapaciteta M I Bjelovar

Redni broj	Naimenovanje	Stvarno korišt. kapac. u 1959. dnevno 9500 l god. 3,446.000 l		Kod korišt. kapaciteta dnev. 20.000 lit. god. 7,300.000 lit.		Kod korišt. kapaciteta dnev. 30.000 lit. god. 10,328.000 lit.	
		po 1 l	za litara 3,446.000	po 1 l	za litara 7,300.000	po 1 l	za litara 10,328.000
1.	Troškovi sakuplj.	4,00	13.784	3,50	18.250	3,04	31.397
2.	Prevoz mlijeka i marža zadrugama	2,50	8.615	2,50	25.550	2,50	25.820
3.	Cijena mlijeka	24,00	82.704	24,00	175.200	24,00	247.872
4.	Cijena mlijeka franko mljekara	30,50	105.103	30,00	219.000	29,54	305.089
5.	Pogonski materijal, pomoćni materijal i materijal režije	4,00	13.784	4,00	29.200	4,00	41.312
6.	Amortizacija	2,44	8.160	1,12	8.160	0,78	8.160
7.	Osobni dohoci	3,91	13.439	2,88	21.040	2,34	24.107
8.	Ukupni troškovi	40,85	140.486	38,00	277.400	36,66	378.666
9.	Prodajna cijena	41,93	144.470	41,93	306.089	41,93	433.053
10.	Financijski rezultat	1,08	3.984	3,93	28.689	5,27	54.387
11.	Indeks korištenja kapaciteta		33		71		100
12.	Indeks povećanja financ. rezultata		7		53		100

Naprijed navedeni podaci uzeti su za kapacitet od 9500 litara mlijeka iz završnog računa Mljekarske industrije Bjelovar, a za korištenje kapaciteta sa 20.000 litara i sa 30.000 litara dnevno, prema podacima Zagrebačke mljekare. Prema tome

ova usporedba treba da pokaže kakvi bi se rezultati mogli postići, kad bi se postrojenje Mljekarske industrije Bjelovar koristilo s punim kapacitetom. Instrumenti koji su upotrebljavani za izradu pretpostavki punog korištenja kapaciteta u suštini su realni, iako nisu ostvareni na postrojenju koje smo uzeli u ekonomsku analizu. Iako ova usporedba ima šematski karakter, ona jasno pokazuje da se s većim korištenjem kapaciteta znatno povećava financijski rezultat poslovanja i da se znatno smanjuju troškovi po 1 litri mlijeka.

Usporedba se temelji na jednoj otkupnoj cijeni mlijeka od proizvođača od 24 dinara po litri.

Kod sakupljanja većih količina mlijeka, troškovi sakupljanja predviđeni su da padaju od 4 dinara po litri na 3,04 tj. za 24%.

Troškove prevoza uzeli smo u jednoj proporciji s nakupljenim količinama tj. 1 dinar po litri. Kako marža zadrugama iznosi 1,50 d po litri, to ukupno iznosi 2,50 d po litri. Pogonski i pomoćni materijal, kao i materijalni troškovi režije uzeti su također proporcionalno sa 4 d po litri, jer se kod korištenja većeg kapaciteta znatno povećavaju troškovi ambalaže. Amortizacija se kod boljeg korištenja kapaciteta smanjuje od 2,44 d po litri na 0,78 dinara. Osobni dohodak, također kod boljeg korištenja kapaciteta, znatno manje opterećuje litru otkupljenog mlijeka, te se kreće za litru od 3,91 do 2,34 dinara.

5. PERSPEKTIVE RAZVOJA MLJEKARSTVA U KOTARU BJELOVAR

U toku 1959. godine razrađen je perspektivni plan razvoja stočarstva u kotaru Bjelovar. Ovim planom predviđen je brzi porast broja stoke uopće, posebno govoda, te vrlo jak porast stoke i proizvodnje mlijeka na socijalističkom sektoru.

Prilikom razrade republičkog plana stočarstva, Zavod za plan NRH, korigirao je kotarske planove te je usvojio znatno sporiji porast brojnog stanja stoke i proizvodnje mlijeka.

Perspektivni plan proizvodnje, tržišni višak i količine mlijeka za otkup u kotaru Bjelovar 1965. godine

P D	Broj krava			Proizvodnja mlijeka t.				
	Z E	Priv.	Ukupno	P D	Z E	Priv.	Ukupno	
500	1014	31.000	32.514	1700	2903	46.500	51.103	
Polj. stanov.		Tržišni višak			Za otkup t.			Potreb. dnev. kapac. mljek. t.
Broj	Potrebe ml. t.	Soc.	Priv.	Ukupno	Soc. (85%)	Priv. (70%)	Ukupno god.	
70.000	17.500	4.603	29.000	33.603	3900	20.300	24.200	66

Za bazu izračunavanja količine proizvodnje mlijeka ocijenjena je godišnja proizvodnja po kravi na poljoprivrednim dobrima sa 3400 litara, na zadružnim ekonomijama sa 2700—2900 litara, kod privatnika sa 1500 litara. Godišnja proizvodnja mlijeka iznosi 51.103 tone. Po odbitku potreba poljoprivrednih stanovnika dobiva se tržišni višak (33.603 t), od čega za otkup 24.200 t godišnje ili 66 t dnevno.

Za preuzimanje i preradu ovog mlijeka predviđa se rekonstrukcija mljekarske industrije u Bjelovaru na kapacitet od 60.000 litara mlijeka na dan.

Ovo je rješenje prihvaćeno, jer će se na taj način uz najmanji utrošak sredstava doći do povećanja kapaciteta mljekara u kotaru.

Rekonstrukcijom ove mljekare (na osnovu izrađenog Investicionog programa) povećava se kapacitet od 20.000 na 60.000 litara/dan, a predviđeni utrošak iznosi oko 220.000.000 d, a za tu se svotu povećava kapacitet za 40.000 l/dan.

Međutim, novogradnja kapaciteta 40.000 l/dan stajala bi najmanje 350—400 milijuna dinara iz čega se vidi opravdanost ovog ulaganja u rekonstrukciju mljekare.

Ostale količine mlijeka mogle bi se preuzimati u manjim mljekarama u kotaru. (U Hercegovcu, V. Grdevcu i Ladislavu). One bi mogle još neko vrijeme raditi, ali ne bi bilo svrsishodno u njihovo uređivanje ulagati neka nova sredstva.

Daljnje povećanje proizvodnje mlijeka (nakon 1965. godine) nameće potrebu podizanja još jedne nove velike mljekare u kotaru Bjelovar.

ZAKLJUČAK

U kotaru Bjelovar najveći dio muzne stoke (1960 — 96,7%) pripada privatnom, mali dio (3,3%) socijalističkom sektoru, koji iako u porastu, za sada još nema znatnijeg utjecaja na proizvodnju mlijeka u kotaru. Količina mlijeka za otkup povećala se od 14.002 t u 1955. na 22.965 t u 1960. godini. Međutim, unatoč povećane količine mlijeka, otkup putem mljekara ostao je posljednjih godina na istom nivou. Kao razlozi se navode: tendencija proizvođača za što većom domaćom preradom i korištenjem mlijeka za ishranu stoke, relativno povoljne cijene bjelančevina u nusproizvodima mlijeka, povoljan ekonomski efekat za proizvođača kod vlastite prerade mlijeka i mogućnost zadržavanja u domaćinstvu sirutke, relativno niske otkupne cijene mlijeka i dr.

U analizi ekonomičnosti poslovanja mljekara, iznosi se da one imaju vrlo nisku akumulativnost koja iznosi 1,12 do 2,25 d po litri otkupljenog mlijeka. Specijalizirane veće mljekare su u prednosti pred manjim mljekarama. Dalje je karakteristična za mljekare kotara Bjelovar niska produktivnost rada, 151—254 l po jednoj zaposlenoj osobi na dan, i nepotpuno korištenje kapaciteta sa svega 43%. Visoki troškovi proizvodnje mljekara jedan su od uzroka što one idu za sniženjem otkupne cijene mlijeka. Ukazuje se da veće otkupne cijene mlijeka povoljno djeluju na povećanje otkupa.

U perspektivi se ide za povećanjem proizvodnje mlijeka, prvenstveno na socijalističkom sektoru. Najveći dio mlijeka preuzimala bi i prerađivala mljekara u Bjelovaru, koja će se rekonstruirati na kapacitet od 60.000 litara mlijeka na dan, uz uvođenje savremene opreme, što će pridonijeti smanjenju troškova proizvodnje. U male mljekare ne bi se ulagala nova sredstva, te bi se one koristile dok budu trajale s postojećim uređajima i u starim zgradama.